

Hjertesūtraen

Dansk nyoversættelse ved Bjarne Wernicke Olesen¹

Visdommens Fuldendelses Hjertesūtra.²

(OM) Ærbødig hilsen til Den Alvidende!³

Således har jeg⁴ hørt:

På et tidspunkt opholdt Den Ophøjede⁵ sig i Rajgir⁶ på bjerget Gribbetinde⁷ sammen med en stor forsamling af tiggermunke og bodhisattvaer.⁸ På netop dette tidspunkt var Den Ophøjede hensunken i en dyb trance⁹ ved navn Dyb Realisering. Samtidig indså det mægtige væsen, den ædle bodhisattva Avalokiteśvara,¹⁰ følgende, mens han praktiserede inden for den dybe Visdoms Fuldendelse:¹¹ Han iagttog de fem bestanddele¹² og indså, at de var tomme for essens.¹³

Derpå spurgte den ærværdige Śāriputra¹⁴ ved Buddhaens kraft den ædle bodhisattva Avalokiteśvara om dette: "Hvordan bør en søn af god familie¹⁵ undervises, når han ønsker at praktisere inden for den dybe Visdoms Fuldendelse?". Således adspurgt svarede det mægtige væsen, den ædle bodhisattva Avalokiteśvara, den ærværdige Śāriputra: "O Śāriputra, enhver søn eller datter af god familie, som ønsker at praktisere inden for den dybe Visdoms Fuldendelse, bør indse følgende:

Han har iagttaget de fem bestanddele og har indset, at de er tomme for essens. Form¹⁶ er tomhed,¹⁷ tomhed er form. Tomhed er ikke adskilt fra form, form er ikke adskilt fra tomhed. Det, som er form, er tomhed; det, som er tomhed, er form. Ligeledes er følelser, indtryk, mentale formationer¹⁸ og bevidsthed også tomhed.¹⁹ Således, O Śāriputra, er alle fænomener²⁰ kendetegnede ved tomhed;²¹ de er hverken opståede eller uopståede, hverken snavsede eller rene, hverken mangelfulde eller fuldstændige. Så derfor, O Śāriputra, er der ingen form, ingen følelse, intet indtryk, ingen mentale formationer og ingen bevidsthed i tomheden. Der er heller intet øje, intet øre, ingen næse, ingen tunge, ingen krop, intet sind; ingen form, ingen lyd, ingen lugt, ingen smag, ingen berøring, ingen fænomener.²² Der er ingen øjekomponent²³ og så videre, frem til og med ingen sidskomponent, ingen fænomenkomponent og ingen sidsbevidsthedskomponent.²⁴ Der er ingen viden, ingen uvidenhed, ingen udslettelse af uvidenhed og så videre, frem til og med ingen alderdom og død og ingen udslettelse af alderdom og død.²⁵ Lidelsen, dens ophav, dens ophør og vejen dertil eksisterer ikke;²⁶ der er ingen erkendelse, ingen opnåelse og ingen ikke-opnåelse.²⁷ Derfor, O Śāriputra, grundet sin ikke-opnåelse²⁸ tager han sin tilflugt til bodhisattvaernes Visdoms Fuldendelse og opholder sig her med sløret sind.²⁹ Idet sindets slør ikke eksisterer, er han uden frygt og har overskredet vrangforestillingerne; hans nirvāṇa står fast. Alle buddhaer opholdende sig i de tre tider³⁰ tilslutter sig Visdommens Fuldendelse og vågner op til den uovertrufne fuldstændige oplysning. Derfor bør Visdommens Fuldendelses store mantra,³¹ det uovertrufne mantra, det uforlignelige mantra, som dulmer al lidelse, erkendes som sandt, eftersom det ikke er illusorisk - det mantra, som siges i Visdommens Fuldendelse. Det lyder som følger:

(OM) GATE GATE PĀRAGATE PĀRASAMGATE BODHI SVĀHĀ

(Gået, gået, gået til den anden bred, gået helt over til den anden bred! Oplysning! *Svāhā!*)³²

Således, O Śāriputra, bør en bodhisattva undervise i den dybe Visdoms Fuldendelses praksis.”

Derpå, da Den Ophøjede var kommet ud af sin dybe trance, lovpriste han den ædle bodhisattva Avalokiteśvara: ”Storartet, storartet, du søn af god familie! Just så, du søn af god familie! Således bør man praktisere inden for den dybe Visdoms Fuldendelse, ganske som du har anvist det; tathāgataerne³³ og arhaterne³⁴ fryder sig derover.”

Dette sagde Den Ophøjede med et frydefuldt sind. Både den ærværdige Śāriputra, den ædle bodhisattva Avalokiteśvara, forsamlingen og verden med dens guder, mennesker, halvguder³⁵ og himmelske musikanter³⁶ glædede sig over Den Ophøjedes tale.

Således slutter Visdommens Fuldendelses Hjertesūtra (*Prajñā-pāramitā-hṛdaya-sūtra*).

¹ Originaltekst: Vaidya, P.L. (red.): *Buddhist Sanskrit Texts No. 17: Mahāyāna-sūtra-saṃgrahaḥ* (Vol. 1), The Mithila Institute, Darbhanga, 1961, s. 98-99. Sanskritteksten kan findes online hos Digital Sanskrit Buddhist Canon (DSBC) ved en søgning på *Prajñāpāramitāhṛdayasūtram* [*vistaramātrkā*]: <http://dsbc.uwest.edu/texts> (set 13.7.2012).

² Visdommens Fuldendelses Hjertesūtra (*Prajñā-pāramitā-hṛdaya-sūtra*), der i kortform omtales som Hjertesūtraen (*hṛdayasūtra*), er 'hjertet' eller essensen af den store *Prajñāpāramitāsūtra*. *Sūtra* betyder ordret "tråd" og refererer blandt andet til den tråd, som går gennem de beskrevne palmeblade i et palmebladsmanuskript og holder det hele sammen. I overført betydning kan man derfor tale om 'den røde tråd' (med et dansk udtryk), dvs. "ledetråden" i form af et "lærevers" eller en "læretekst". Hjertesūtraen er således et ekstra komprimeret udtryk for læren om altings tomhed (*śūnyatā*) og en af de mest populære tekster inden for mahāyāna- og vajrayāna-buddhismen. Den reciteres dagligt i store dele af Himalaya-regionen (Nepal, Tibet, Sikkim, Bhutan), Central- og Østasien (Mongoliet, Kina, Korea, Japan) og tillige i Sydøstasien (Vietnam). Eksempelvis appellerer Hjertesūtraens tomhedslære og enkelhed til den japanske zen-buddhisme (Rinzai og Sōtō), mens tekstens værdi som mantra appellerer til den esoteriske og tantriske japanske buddhisme (Shingon). Teksten reciteres tillige i kampsportssammenhæng af visse kinesiske kung fu-skoler. Dateringen af teksten er usikker og rækker fra 350 e.v.t. (Edward Conze) til 7. årh. e.v.t. (Jan Nattier). Sidstnævnte mener at kunne påvise, at teksten er opstået i Kina og sidenhen oversat til sanskrit fra kinesisk.

³ Den Alvidende (*sarvajñā*) refererer til den historiske Buddha, dvs. Śākyamuni Buddha.

⁴ "Jeg" refererer til Ānanda, Buddhas yndlingsdiscipel. Med denne formulering markeres det, at der er tale om autoritativ overlevering af Buddhas ord (*buddhavacana*). Ānanda havde ifølge traditionen en formidabel hukommelse.

⁵ Den Ophøjede (*bhagavat*) refererer til den historiske Śākyamuni Buddha.

⁶ *Rājagrha*, "Rajgir", er en by beliggende i delstaten Bihar i Indien.

⁷ *Gr̥dhrakūṭa*, "Gribbetinde", er et bjerg, som ligger nær Rajgir.

⁸ *Bodhisattva*, "en, der har oplysningen (*bodhi*) som essens (*sattva*)", dvs. en kommende buddha. I den tidlige buddhisme betegnede Buddhaen som en bodhisattva før han blev Buddha. Ligeledes betegnes hans efterfølger - fremtidens buddha, Maitreya - som en bodhisattva. I mahāyāna-buddhismen er en bodhisattva det religiøse ideal, som er fuldt ud kvalificeret til at blive en buddha. Alligevel afstår en bodhisattva fra at blive en buddha med henblik på at hjælpe alle levende væsener ud fra sin store medfølelse (*kāruṇā*).

⁹ *Samādhi*, "trance".

¹⁰ Avalokiteśvara, "Herren, som ser ned". Avalokiteśvara er idealskikkelsen for en bodhisattva. Han er kendt for sin store medfølelse (*kāruṇā*), hvorfor han ofte fremstilles med elleve hoveder (der ser alt) og tusinde arme (parate til at hjælpe alle). I Tibet kendes han som Chenrezig (*spyān ras gziḡs*), mens han i Kina er blevet transformeret til "Barmhjertighedens gudinde" ved navn Guānyīn. I Japan kendes Avalokiteśvara ligeledes som "Barmhjertighedens gudinde" under det japanske navn Kannon. I den tibetanske buddhisme anses de åndelige ledere Dalai Lama og Karmapa for at være inkarnationer af Avalokiteśvara/Chenrezig.

¹¹ *Prajñāpāramitā*, "Visdommens fuldendelse, visdommens fuldkommenhed".

¹² *Skandha*, "bestanddel, komponent, konstituent".

¹³ *Svabhāva* betyder ordret "egen-væren", men er her oversat med "essens". De fem bestanddele (*skandhaer*), som udgør et menneske, men er uden essens, er følgende: form (*rūpa*), følelser (*vedanā*), indtryk (*saṃjñā*), mentale formationer (*saṃskāra*) og bevidsthed (*viññāna*).

¹⁴ Ifølge den tidlige buddhisme var Śāriputra en af de klogeste og vigtigste munke blandt Buddhas disciple. Han er især kendt som forkynderen af *abhidharma*, dvs. den tidlige buddhismes doktrinære læresystem. Det er følgelig bemærkelsesværdigt, at han i Hjertesūtraen selv belæres af en eksponent for den senere mahāyāna-buddhisme, nemlig Avalokiteśvara.

¹⁵ I modsætning til hinduismen, hvor "god familie" refererer til de tre øverste kaster, så er der her tale om en overført buddhistisk betydning: "Søn [eller datter] af god familie" kan således tolkes som en søn af mahāyāna-buddhismens hellige tekster.

¹⁶ Form (*rūpa*) er materien, som beror på en sammensætning af de fire grundelementer jord, vand, ild og luft.

¹⁷ *Śūnyatā*, "tomhed".

¹⁸ *Samskāra*, "konstruktion, dannelse", oversættes her som "mental formation". *Samskāra*er kan tilnærmelsesvist beskrives som karmisk bestemte bevidsthedsformer og de deraf følgende handlingsimpulser.

¹⁹ Dvs. de fem bestanddele (*skandhaer*).

²⁰ Sanskritordet *dharma* har mange betydninger, men kan i denne sammenhæng oversættes med "fænomen" eller eventuelt "begreb".

²¹ Dvs. tomhed for essens eller egen-væren (*svabhāva*).

²² Her benægtes de seks sansedomæner (*āyatanaerne*), dvs. sanserne og deres objekter. Sindet (*manas*) regnes også som en 'sans', der har fænomener (*dharmaer*) som genstand.

²³ *Dhātu*, "rod", har flere betydninger, men kan i denne sammenhæng oversættes med "komponent, konstituent, element".

²⁴ Med denne opremsende formulering benægtes de seks sanser med deres seks typer af objekter og dertilhørende seks sansebevidstheder.

²⁵ Både årsagskæden med dens tolv led og udslettelsen af denne benægtes.

²⁶ De fire "ædle sandheder" benægtes, hvilket også inkluderer den "ædle ottelede vej" (*āryāṣṭāṅgamārga*). "Ædel sandhed" (*āryasatya*) bør egentlig oversættes med "den ædles sandhed" (dvs. Buddhaens sandhed) eller "sandhed/virkelighed for en ædel".

²⁷ Formuleringen kan tolkes således, at der ikke er nogen erkendelse af de fire sandheder, ligesom der ikke er noget resultat af erkendelsen ("ingen opnåelse"). Samtidig er der ikke noget "ikke-resultat" af erkendelsen ("ingen ikke-opnåelse"). Man kan nemlig hverken opnå eller miste det, som man allerede besidder, hvilket er buddhanaturen (*dharmakāya*, *dharmadhātu*): potentialet til selv at blive en buddha.

²⁸ *Aprāptivā*, "ikke-opnåelseshed", kan tolkes således, at han er fri for ambitionen om at opnå noget som helst (inklusive *nirvāṇa*, som ikke eksisterer). Spørgsmålet, som behandles i denne og de følgende sætninger er, hvorledes de forudgående benægtelser af den tidlige buddhismes kategorier forholder sig til oplysningen/*nirvāṇa*. Svaret kunne lyde, at negationer ikke ender i tomhed (*śūnyatā*), men viser vejen til en realisering af den yderste virkelighed, som den er i sig selv (*tathātā*, "såledeshed").

²⁹ Passagen er dunkel og oversættelsen af *cittāvaraṇa* som "sløret sind" er omdiskuteret. Termen er sjælden og refererer muligvis til *jñeya-āvaraṇa*, dvs. et sind sløret af vrangforestillinger om virkelighedens sande natur. Ifølge mahāyāna-buddhismen formår den tidlige buddhisme at komme de tre sindsgifte (begær, had og uvidenhed) til livs. Men kun den senere mahāyāna-buddhisme formår at bryde igennem sløret af misforstået virkelighed (ontologi) ved en direkte realisering af alle fænomeners tomhed for essens, dvs. en realisering af den yderste virkelighed (*tathātā*, "såledeshed").

³⁰ De tre tider er fortid, nutid og fremtid.

³¹ *Mahāmantra*, "det store mantra".

³² En alternativ oversættelse af Visdommens Fuldendelses store mantra kunne lyde: ”Endt, endt, fuldendt, helt og aldeles fuldendt! Oplysning! *Svāhā!*” Mantraets første og sidste ord kan ikke oversættes. *Om* er urlyden, mens *svāhā* er et udråb (nogle gange oversat med ”hil!”), der oprindeligt blev anvendt i gammel vedisk religion, når man ofrede til guderne. Mantraet er det mest berømte og mest reciterede inden for mahāyāna-buddhismen ved siden af mantraet *OM MAṆI PADME HŪM*, der især kendes fra den tibetanske buddhisme. For mange buddhister er den rituelle gentagelse af disse mantraer en direkte vej til selv at blive en buddha.

³³ *Tathāgata*, "således kommet, således gået" (betegnelsen er tvetydig på sanskrit). I den tidlige buddhisme refererer *tathāgata* til Buddhaen selv. I mahāyāna-buddhismen refererer *tathāgataerne* (i pluralis) til de fem kosmiske buddhaer eller "meditationsbuddhaer" (*dhyānibuddhaer*), som repræsenterer universets midtpunkt (*Vairocana*) og de fire verdenshjørner (*Akṣobhya*, *Ratnasambhava*, *Amitābha* og *Amoghasiddhi*).

³⁴ *Arhat*, "ærværdig". En fuldkommen buddhistisk munk ifølge den tidlige buddhisme. En *arhat* har opnået den højeste indsigt her i tilværelsen og indgår direkte i *nirvāṇa* ved sin død, hvorpå han ikke genfødes mere.

³⁵ *Asura*, "halvgud".

³⁶ *Gandharva*, "himmelsk musikanter".